

Muhulane

Nr 11 (409)

November 2023 (talvekuu)

Muhu leht

Lasteaialapsed istutasid krookuseid juurde

Paar aastat tagasi tähistasime krookusesibulate ühise istutamise seda, et Muhus elab taas 2000 inimest. Nüüdseks on rahvast kirjas juba üle 2100 ja perspektiivi arvestades panid meie lasteaialapsed kasvama veel 500 lillesibulat.

TEATEID

Muhu valla kaasav eelarve 2024 stardib peagi. Kogueelarve on taas 15 000 eurot, ettepaneku miinimummaksumus 5000 eurot. Ettepanekute esitamine perioodil 6.11. – 18.12. 2023 e-posti aadressil kantselei@muhi.ee. Ettepaneku vorm, tingimused jm lisateave valla veebilehelt www.muhi.ee

Muhu Vallavalitsus korraldab avaliku kirjaliku enampakumise Muhu vallale kuuluva endise vallamaja hoone kasutusse andmiseks ettevõtluse eesmärgil.

Pakkumuse alghind: 1 (üks) euro/m² ühes kuus.

Pakkumuse esitamise tähtaeg: 6.11.2023 kell 11.00.

Täiendav teave koos rendilepingu projektiga leitav Muhu valla kodulehel www.muhi.ee Lisateave valla kantselei 453 0672, vallavanem Raido Liitmäe 5082 776.

ISSN 1736-289X

9 771 736 289 007

Muuseumiveerud

Käes on talvekuu – november. Algab hingede- ja sanditamise aeg. Oleme rohkem tubased.

Suvised rändnäitused on muuseumist kolinud järgmistesse kohtadesse või siis tagasi koju. Nüüd, kui turismindus pisut vaikssem, võtame maha mõne ajutise näituse, saame hakata üles panema uusi ning tegema erinevaid kokkuvõtteid ja aruandeid. Planeerime ka järgmise aasta sündmusi. Eelarvekava ja rahataotlus ministeeriumile on teele saadetud. Korrastame territooriumi, riisume pisut ja koristame oksid, mis tuulega puudelt

alla tulnud. Viimane suurem torm puhus pikali lausa terve vahtrapuu.

Muuseum on saanud abiks olla taas mitmetele uurijatele. On küsitud aiavärvade ja kirikuraamatute kohta, Ida-Virumaalt pärit noor-meest teeb kooli uurimustööd Muhust, ta käis koha peal filmimas ja intervjuusid tegemas.

Oktoobris tulid meiega tutvuma mitu gruppi reisikorraldajaid: kanadalased, ameeriklased, hiinlased, rootslased, taivanlased jt. Eks siis paistab, kas tuleval aastal on neilt mailt tulijaid rohkem.

Tänavu on muuseumis tehtud

mitmeid parandustöid. Kahe veski – Tooma ja Eemu veski tiivad on saanud kohendamist: Tooma veski uued tiibade kinnitused ja Eemu veski kaks uut tiiba. Parandamist vajasisid Tooma murukatusega keldri seinad, mis hakkasid turistide sissemängu liikumisega muutuma ohtlikuks. Uue kattekihi sai ka Välja hoone trepp, veel tuleb parandada Tooma peamaja katust. See jääb küll järgmistesse aastasse.

Kuu lõpus osaleme neljapäevasel koolitusel Kuressaares, kus teemaks turismiteenuste arenguprogramm, mille eesmärk on turismi teenuspakujate teenuskvaliteedi ja ekspordivõimekuse tõus ning uute piirkonnaspetsiifiliste kestlike teenuste loomine ja turule toomine.

Raamat „Hellama ja Võlla asundus“ on leidnud tee paljudesse kodudesse. Muuseumis on saada veel mõnikümme eksemplari. Kel soovi, siis tasub läbi astuda. Sügistalvisel hooajal oleme avatud T-L kl 10–17.

Kunstitali on avatud gruppidele ja soovijale. Eemu keskisse pääseb etetellimisel, territooriumil võib ikka jalutada ja stende lugeda.

Tervitustega, **Muuseumipere**

Muuseumi kontorihoone paistab läbi Koguva juurte.

Meelis Mereäär

Liiva tänavavalgustus uueneb

Liiva korterelamute, kooli, lasteaia ja kiriku ümbruse tänavavalgustus on rajatud etapiviisiliselt vastavalt vajadustele ja Liiva arengule aastatel 1976 – 2015. Kuigi vahepealsel ajal on rajatud uuemaid lõike ja vanu lampe on asendatud kaasaegsematega, siis tervikuna on tänavavalgustusüsteem amortiseerunud, väga suure elektrikuluga, erinevad süsteemi lõigud saavad toite erinevatest liitumispunktidest ja rikked on sagedased.

Sel aastal võttis Enefit Connect

OÜ plaani teostada Liiva külast algava Muhu-Seanina 10 kV fiidri rekonstrueerimise 2. etapi tööd, mille käigus paigaldatakse elektrivarustuse parendamiseks Liivalt Külasemani (sh Rinsi-Paenase, Päelda) uus maakaabel. Kuna kaabli paigaldustööd läbivad Liiva küla, tekkis võimalus realiseerida ammu vajadus kaasajastada Liiva tänavavalgustus, sest suuresti saab ära kasutada ühiseid kaablitrasse. Meie mõttega haakus kenasti ka Enefit Connect ja ühise riigihanke

tulemusena teostab elektritöid Elektrisentrum AS. Kindlasti on selline ühistöö hea näide, kuidas mõistliku planeerimisega saavad eri asutused vajalikud tööd ressursisäästlikult koos ellu viia.

Liiva tänavavalgustuse rekonstrueerimistööde käigus paigaldatakse 38 uut LED valgustit ja vahetatakse välja kõik vanad betoonmastid. Uue ja sobiva lahenduse saab ka Liiva kiriku ja kooli vaheline parkla, kuhu paigaldatakse

Järg pöördel.

Maakonna parim maaraamatukoguhoidja

2023. aasta Saare maakonna parim maaraamatukoguhoidja on Muhu valla Hellamaa raamatukogu juhataja **Anu Kaljuste**.

Saare maakonna parim maaraamatukoguhoidja 2023. aastal ning üle-eestilise auhinna "Aasta maaraamatukoguhoidja 2023" nominent on Muhu valla Hellamaa raamatukogu juhataja Anu Kaljuste.

Auhinna "Aasta maaraamatukoguhoidja" eesmärk on väärtustada ja tunnustada maaraamatukoguhoidjat kutsetöös oma raamatukogus ja paikkonna elu edendamisel või Eesti raamatukogunduses aasta töötulemuste põhjal.

Liiva tänavavalgustus uueneb

Algus lk 1.

Muinsuskaitseametiga kooskõlastatult neli uut madalamat valgustit. Kogu tänavavalgustus on juhitud ühest punktist ja reguleeritav selliselt, et kui hilistel õhtutundidel liikumine juba väiksem, töötavad lambid 75 % ja öötundidel 50 % võimsusega, sellega saavutatakse oluline elektrisääst. Loodetavasti paraneb pimedatel tundidel koolimaja ja lasteaia ümbruses ka liiklusohtus, kuna tiipitudel on liiklus nende asutuste ümber väga tihe. Liiva korterelamute juures tõsteti valgustuse postid teest pisut kaugemale, mis loob eelduse edaspidiseks teelaienduseks ning mis omakorda tõstab tulevikus liiklusohtust korterelamute piirkonnas.

Uus tänavavalgustus peaks töökorras olema jõuludeks, loomulikult jäävad haljastustööd kevadeks.

Raido Liitmäe
vallavanem

Vallavalitsuse istungitelt

3. oktoober

Otsustati toetada laste huvitegevust (Orissaare Spordikool, Sepps, MFC, Konnonkonn, Aivi Augu Spordikool, lasteaia muusikaring).

Määrati sotsiaalhoolekandeli hüvitisi. Tehti otsus hoolduskulude katmise kohta.

Korraldatud jäätmeveost otsustati ajutiselt vabastada 4 kinnistu.

Otsustati muuta piire Oina k Jüri (mtm) ja Ülle (el.m) kü-te vahel.

Otsustati jagada Külase k Ennupärdi kü: Ennupärdi (el.m) ja Pärdisalu (mtm).

Väljastati ehitusluba Liiva k Metsaelli mü suurkaevu rajamiseks.

Väljastati projekteerimistingimused Pärase k Jaanimäe mü abihoone ehitusprojekti koostamiseks.

Kinnitati enampakkumise tulemused Liiva turuhoone osa rendile andmiseks äriruumina, võitja: Fittsmile OÜ.

Otsustati anda tähtajatu luba taksoveo teenuse osutamiseks Läänesaar ja Lapsed OÜ-le.

10. oktoober

Määrati sotsiaalhoolekandeline hüvitis.

Kooskõlastati suurkaevu asukoht Paenase k Rukkisaadu mü-l.

Väljastati ehitusluba Rässa k Vasseli mü suurkaevu rajamiseks.

Otsustati korraldada alla lihthanke piirmäärat jääv hange "Arvutite kasutusrent", moodustati vastav komisjon.

Korraldatud jäätmeveost otsustati ajutiselt vabastada 1 kinnistu.

Eraldati vahendeid reservfondist.

Muudeti Muhu Põhikooli toitlustusteenuste hindu.

Kehtestati veeteenuse edasimüügi uus hind: 5,016 eurot.

Vaadati läbi volikogu materjalid.

17. oktoober

Tehti otsus hoolduskulude katmise kohta.

Korraldatud jäätmeveost otsustati ajutiselt vabastada 5 kinnistut.

Väljastati vedaja kaart MuSi OÜ-le reovee äraveoks Muhu valla territooriumil.

Otsustati seada sundvaldus Piiri k Suurevalla kinnistule avalikes huvides vajaliku tehnovõrgu talumiskohustuse kehtestamiseks Elektrilevi OÜ kasuks uue 0,4 kV pingega maa-kaabelliini tarbeks.

Otsustati muuta piire Võiküla Vahtara ja Haaviku kü-te (tootmismaad) vahel.

Väljastati kasutusluba Raugi k Kivi-välja mü püstitatud saunale.

Otsustati korraldada avalik kirjalik enampakkumine vallamaja hoone kasutusse andmiseks.

Tamse küla Krundi kinnistu ja selle lähiümbruse detailplaneeringu avalik väljapaneku tulemuste arutelu

Muhu Vallavalitsus korraldas 26.9.–10.10.2023 Tamse küla Krundi kinnistu ja selle lähiümbruse detailplaneeringu avaliku väljapaneku. Avaliku väljapaneku kestel esitati üks arvamus seoses juurdepääsuteega.

Vastavalt Planeerimisseaduse §136 lõikele 1 korraldab Muhu Vallavalitsus Tamse küla Krundi kinnistu ja selle lähiümbruse detailplaneeringu avaliku väljapaneku tulemuste arutelu. Avaliku väljapaneku tulemuste arutelu toimub **9. novembril 2023. a kell 13.00** Muhu Vallamajas (Liiva küla Keskuse).

Täiendav teave
maa@muhi.ee, tel 4530680

Igale potile sobib oma kaas

Juba on kuldne oktoober finišijoonel ning kinkinud teatepulga üle novembrile - hingekuule, külma-kuule, talvekuule. Kui meil on kaasas oktoobrisoojaid mõtteid ja udupehmed elamused, on see sünges hall november täpselt nii ilus, nagu ise soovime. Õnneks lapsed on targad. Nema end ilmast küll mõjutada ei lase. Samas võtan täna jututeemaks just selle iga lapse sees oleva tarkuse, mille avastamiseks meie, lasteaednikud ja lapsevanemad, saame kõige rohkem ära teha.

Oleme tänulikud, et meie lasteaia on need toredad tugispetsialistid, kellega koostöös märgata, kuidas iga laps mängusituatsioonides hakkama saab, tarkusi omandab ja vilumusi harjutab. See kuldne lause, et *igale potile leidub oma kaas*, on kõige efektiivsem abivahend meie töös. Iga laps on eriline ja areneb omamoodi.

Käies täiskasvanute kõrval või nende jälgedes, võtab laps kaasa vaid selle, mis tema jaoks on tähtis, oluline. Ei ole võimalik (kui palju me ka ei prooviks) suruda kõiki lapsi ühise programmi raamidesse. Sellel pole seda oodatavat tulemust, mida me loodame näha,

kui oleme enda arust kasvatamise lõpetanud.

Kui laps on väike (suhteline mõiste ju!), ütleme 5. eluaastani, siis saame paljuskki suunata tema valikuid, soove või tegusid. Mida vanemaks laps saab, seda rohkem annab ta meile mõista, et on ise valmis otsustama ja ka oma otsuste eest vastutama. Kuidas, milliseid tegusid tehes ta eesmärgini jõuab, on juba tema enda südame ja mõistuse koostöös toimunud valikute ja otsuste tulemus. Ja siis me vaatamegi "tarkade vanemadena" oma last ja imestame, kuidas ta küll sellise asja peale tuli? Miks ei lähe ta sama rada pidi, kus mina just astusin? Miks valib ta kohale jõudmiseks pikema või lühema tee? Mitte lauge liikumise, vaid käänulise künnad-mätsad raja?

Võtame endale aega ja vaatamekuulame-märkame oma last võimalikult varakult. Täiskasvanutena me soovime ju, et meie läbikäidud konarused oleks laste jaoks võimalikult siledad, et nad ei astuks samadesse aukudesse. Tahame suunata neid sirgele teele. Meie tahame, aga kas laps on selleks valmis? Kas lapsel on olemas

samasugune tahtmine? Kas meie valitud teed mööda minnes jõuab sihtpunkti eduelamusega, õnnelik ja rahulolev laps? Selle katsetamiseks ei anta meile elus väga palju aega. Küll aga võime olla igal teelõigul abiks analüüsimisel, mis läks hästi, mida peaks muutma, millist käiku järgmine kord vältida. Kui meil on selleks aega, siis jäävad ära ka nõgestest kõrvetatud ja oksarisib kriibitud jalad, kukkumised libedatel kividel, ärkamine avastades, et mul on vajalikud asjad tegemata...

Lapsed ei oota ega vaja, et me igal sammul neid suunaksime ja õpetaksime. Aga alati oleks hea, kui kõrval olev täiskasvanu võiks ulatada käe kitsast purret kohiseva jõe kohal ületades ja lausuks: "Sa saad hakkama! Ma olen su kõrval, kui sa teed oma valikuid! See õnnestub sul hästi! Ma usun sinusse ja olen su üle uhke!"

Ja kui lapse valitud otsused ja käitumine on täiesti "temalik", siis las olla. Unusta hetkeks *mina* ja las lapsel olla *tema ise*. Temale sobib just selline kaas!

Muhu Lasteaed Munuke
õpetaja **Maris Mägi**

Oktoobrikuu Hellamaa Raamatukogus

Oktoobrikuus on raamatukogudes palju toimetamist, kuna lisaks tavapärasele tööle ja enesetäiendamisele leiavad aset täiskasvanud õppija nädala, õpitunni ja raamatukogupäevade üritused.

10. oktoobril õpetas Liivi Keskpäik Õpitunnis „Harjutused omal jõul“ kõigile jõukohaseid jooga- ja võimlemisharjutusi.

24. oktoobril pidas meie Keskmõnupäevaga raamatukogutundi Juta Peegel, kes rääkis väga põnevaid jutte muistsete muhulaste eluolust ja liikumistest, näitas oma rohkem kui sajandivanuseid fotosid ja postkaarte ning pajatas nende saamis- ja saatmislugusid.

Neljapäeva, 26. oktoobri hommik oli harjumispäratu, sest Liiva ja Hellamaa raamatukogude töötajad vahetasid omavahel töökohad.

30. oktoobril toimus raamatukogutund-kodulootund Muhu Põhikooli 5. klassiga, teemaks Muhu postiajalugu ja näitus „Need vanad muhulaste postkaardid I ja II“.

Oktoobrikuu väljapanekud olid „Raamatud Muhust“, „Andrus Kivirähi raamatud – oktoobrikuus lugemislaua“. Jätkuvad näitused „Need vanad muhulaste postkaardid I, II“, „Pisut portselani puhvetkapist“, „Kommunistmehitaja“ 40 ja 50 aastat tagasi“.

Raamatukogu fondi jõudis Muhu Muuseumi trükisoe raamat „Hellama ja Võlla asundus“, kus on ka raamatukogust juttu.

Oktoobrikuus selgus veel, et 2023. a Saare maakonna parima maaraamatukoguhoidja tiitel tuli Hellamaa Raamatukokku.

22. oktoobril toimus järjekorras seitsmes liikumisaasta jalgrattamatk Muhumaal marsruudil Liiva–Soonda–Mäla–Pädaste, kus osalejaid oli üle 20 ning suurepäraseid giiditööd tegid Inna ja Imre Sooaär.

Pädaste Mõisas toimunud lõunasöögi järel avanes Hellamaa Raamatukogu juhatajal võimalus võtta kokku muhukeelsete liikumisteemaliste sõnade kogumisaktsioon „Liikumisaasta sõnakorje“ ning näitlikult tutvustada korje tulemusi.

Liikumisaasta sõnakorjes osales kokku ligi 30 inimest, pakuti 110 sõna ning ütlemist. Suur aitäh kõigile! Erikselid tänuksõnad kuuluvad Enda Naaberile ja Ants Kollale, kes ei pidanud paljaks korduvalt sõnu

saata. Fortuuna tahtel said väikesed loosiauhinnad Inna Sooaär, Helmi Valdna ja Keskmõnupäevajad.

Sõnadest sai koostatud (ja tehakse veel) muhu keele sõnamänge, millega on võimalik raamatukogus oma keeleoskust testida. Näiteks saab arvata, millal oo jalapöövad ühna ümmargused või kuidas saab pissi-tassa laska või mida tähendavad sõnad kahandama, kargutama, kiputama, lodima, kuotsima, kuipima, kõlgutama, käuladega kupatama, lieekima, liibitama, literdama, loapima, luotlema, lurjama, lutrima, lõngerdama, lantima, nibina, nõletama, nõrkuma, patsima, päntima, reenetama, roinama, ruima, rõnkuma, rõnoma, sulberdama, tollutama, tuttima, tuupama, tännima, rinki õeruma jne.

Loodetavasti sai tänu sõnakorjele muhu kielt jälle pisut rohkem meelde tuletatud ja talletatud ning ehk saab ka Muhu murdesõnakstik veidi täiendust.

Siinkohal teen üleskutse, et ka edaspidi võiks kõiki uhkeid muhukielset sõnu ja ütlemissi raamatukoguga jagada.

Aitäh kõigile, kes aitasid oktoobrikuud meeldeajavaks muuta!
Anu Hellamaa Raamatukogust

Muutused riiklikus perelepitusteenuses

Lisaks suhtluskorra ja elatise küsimustele on alates 1. juulist 2023 vanematel võimalus riikliku perelepitusteenuse kaudu lahendada ka hooldusõiguse küsimusi.

Vanema ja lapse õigustest olulisima osa moodustab hooldusõigus. Hooldusõigus tähendab perekonnaseaduse järgi seda, et vanemal on kohustus ja

õigus hoolitseda oma alaealise lapse eest, sh hoolitseda lapse isikliku heaolu (isikuhooldus) ja lapse vara (varahooldus) eest ning otsustada lapsega seotud asju (otsustusõigus), samuti on hooldusõiguslik vanem üldjuhul lapse seaduslik esindaja (esindusõigus).

Vanematel on lapse suhtes ühine

hooldusõigus, mis ei lõpe vanemate koostelu lõppemisega ega lapse jäämisega ühe vanema juurde. Vanemad peavad hooldusõigust jagama ühiselt, hoolimata sellest, kas nad elavad koos või mitte, kas laps elab peamiselt ühe vanema juures või on tal vahelduv elukoht.

Kui hooldusõigus kuulub ainult ühele vanemale, on mõlemad vanemad siiski kohustatud last üll pidama ning neil on õigus ja kohustus lapsega suhelda.

Kokku saab leppida kohtuväliselt

Alates 1. juulist k.a on lapsevanematel võimalus riikliku perelepitusteenuse kaudu lahendada ka hooldusõiguse küsimusi, s.t leppida kokku ühise hooldusõiguse lõpetamises või muutmises.

See annab vanematele võimaluse leida nüüd ka hooldusõiguse küsimustes üksmeelne ja lapsele sobiv lahendus riikliku perelepitaja vahendusel. Hooldusõiguse muudatuse asjus tuleb vanematel pöörduda esmalt kohtu poole ja kohus suunab vanemad riiklikule perelepitusteenusele. Seejärel on vanematel võimalik lahendada neid küsimusi perelepitusteenuse

käigus ja tasuta.

Hooldusõiguse muudatus tähendab seda, et lapse hooldusõigus antakse ühele vanemale kas täielikult või mingis osas üle, mille järel saab lapsevanem otsustada lapsega seotud küsimusi üksinda. Seda tehakse siis, kui lapse huvidest tulenevalt ei ole võimalik ühist hooldusõigust teostada.

Lapse suhtlemise korras või üllalpidamises kokkulepete tegemiseks saavad vanemad pöörduda perelepitusteenuse saamiseks otse sotsiaalkindlustusameti poole, seda iseteeninduse kaudu või e-kirja teel info@sotsiaalkindlustusamet.ee

Nagu öeldud, on riiklik perelepitusteenus tasuta ja perelepitaja abiga sõlmitud vanemluskokkulepe on samaväärne kui täitedokument. Täitedokument on kohtulahend, mida kohtutäitur võib kohtuasja algatamata sundtäitmisele võtta.

Mõlema vanema võrdne ärakuulamine

Paljude lapsevanemate jaoks on kõige raskem just esimese sammu tegemine, sest isiklike murede jagamine kolmanda isikuga võib tunduda võõras. Püütakse iseseisvalt hakka saada.

Järg lk 6.

Volikogu 18. oktoobri istungi päevakorrast

- mittetulundusühingu asutamisel osalemine (MTÜ Saarte Energiaagentuur),
- Muhu valla eelarvestrateegia 2024–27,
- projekti „Hariduse IKT juhtimismudeli rakendamine Saaremaa ja Muhu vallas“ omafinantseeringu garanteerimine,
- hanke korraldamine lumetõrje teenuse osutaja leidmiseks,
- vallavara kasutusse andmine kirjaliku enampakkumise korras (Koguva Ansu),
- kinnisasja omandamise loa andmine (Nõmmküla Muda Muhu Pagarid OÜ-le),
- informatsioonid ja arutelud.

Pool biograafika-stipendiumist Muhusse

Eesti Rahvuskultuuri Fondi Eesti biograafika stipendiumi allfondi halduskogu otsustas septembri lõpus määrata järjekorras 11. stipendium Roosmarii Kurvitsa ja Anu Pallase aastatepikkuse suuremahulise uurimis- ja koostamistöö käigus valmivale elektroonilisele käsikirjale „Eesti ajakirjanduse biograafiline leksikon 1668–1940“.

Eesti ajakirjanike elulugude kogumisele pani aluse prof. Juhan Peegel koos teiste TRÜ ajakirjandusõppejõududega. Muhulase toimetaja Anu Pallas on ajakirjanike elulugude kogumise tegelenud üle 25 aasta, Roosmarii Kurvits ühines umbes kümme aastat tagasi, tänu temale elustus ja täpsustus koostamistöö märgatavalt. Viimastel aastatel on koostajad jätkanud vabatahtlikkuse alusel, kuna projektirahastust ei ole õnnestunud pikendada. Seega on põhjalikum toimetustöö nüüd langenud rohkem Roosmarii Kurvitsa õlule, kes elab arhiividele ja keskraamatukogudele lähemal.

Biograafika stipendiumi asutas suvemuhulane ning ajaloo- ja filosoofiadoktor Aldo Kals. Preemia sisuline kaal on tema sõnul rohkem moraalne kui aineiline. Preemiat on välja antud alates 1990 iga kolme aasta tagant; alates 2008 kuulub preemia Eesti Rahvuskultuuri Fondi pädevusse.

Anu tänab kõiki, kes jagasid ja jagavad ta rõõmu üllatusliku preemiasaamise üle!

Muhulased Hiiumaad avastamas

Algus eelmises Muhulases.

Õppereis 1.–2. september 2023

Meie reisirühm Suuremõisa lossi ees.

Aarne Jõgi

Suuremõisa loss ja park

www.suuremoisaloss.ee/meist

Suuremõisa mõisakompleks on suurejoonelisemaid barokkstiilis mõisaansambleid kogu Eestis. Mõisa pea- ja kõrvalhoonetes tegutseb Suuremõisa Lasteaed-Põhikool ja Hiiumaa Ametikool. MTÜ Suuremõisa Loss arendab koostöös ametikooliga lossi külastuskeskust.

Mõisa asutamisest niipalju, et Hiiumaa Pühalepa ala kuulus keskajal Saksa ordu Liivimaa harule. Suuremõisat on 1519. a mainitud Pühalepa ordumõisana. Hiiumaa Rootsi võimu alla minemisel 1563. a septembris jäi mõis Rootsi kuninga valdusse. Pühalepa mõisa (Hoff Põhilepp) ja Suuremõisa (Grossenhof) nimetused pärinevad 17. sajandist, kui valdav osa Hiiumaast (sh Suuremõisa) oli De la Gardie' de aadliperekonna käes. Pärast Põhjasõda oli siin Vene kroonu rendimõis (omanikeks Stenbockid, pärast Ungern-Sternbergid), kuni Eesti Vabariik mõisad 1919. a võõrandas.

Mõisa keldrikorruse ja kahe põhikorrusega ning ümbritseva mõisa pargiga on külastajatel võimalik tutvuda nii omal käel kui giidi juhendamisel. Peahoones müüakse ka rohkesti imeilusaid ja odavaid Hiiumeistrite Kojameeneid.

Hiiumaa-Suuremõisas jagatakse kooliõpetust juba 1824. a, kui Kärkla kalevivabriku rajaja parun Peter Ludvig Konstantin von Ungern-Sternberg avas siin lamburite kooli. 100 aastat tagasi õpetati Suuremõisa lossis mõisatööliste lapsi. 1977. a asutati Suuremõisa

mõisa peahoones agronoomiat ja aiandust pakkuv kool, mis kannab alates 2007. a Hiiumaa Ametikooli nime.

Õhtustasime Linnumäe kohvik-restos Kärkla piiril. Arvestades suurt turistide tulva suviti, on majutus- ja toitlustuskohti Hiiumaal igal sammul. Küll mitte nii kapitaalset kui Kuressaares, aga need ongi mõeldud põhiliselt suviseks kasutamiseks.

Kärkla linna vahel aega parajaks tehes hakkas silma hiidlase skulptuur teada-tuntud anekdoodist – Ähk leheb taris. Hiidlase kuju: Silver Treiman, arborist ja puukujur. Tekst: Andrus Roosa – Hiiumaa mõnusate lugude kogu.

Õõbisime Tahkuna puhkekeskuses. Keset metsa asuvad Hausma ja Sinine villa, Suur ja Väike palkmaja, Puhkemaja ja kampingud pakuvad ööbimisvõimalusi igale maitsele. Pakutava saunamõnu ja basseini olid väsitava päeva järel võimalised tutvust sobitama vaid vähesed.

Teine reisirühm

Eelseisvaks pikaks päevaks rikkalikult keha kinnitanud ja puhkemaja perenaiega südamlilikult hüvasti jätnud, keerasime bussisots Tahkuna majaka suunas. Tahkuna tuletorn, külastajatele ajutiselt suletud, asub Hiiumaa põhjatipus. Tsaari-Venemaa poolt Pariisi maailmanäituselt 1871 ostetud malmist tuletorni ehitust alustati 1873. a Gordoni süsteemi järgi (põhineb tehases valmistatud ja hiljem kokkumonteeritavatel

detailidel), mis osutus juba toona üsna hõlpsaks. See on Eesti randade kõrgeim malmist tehtud torn, kõrgusega merepinnast 42,7 m. Koordinaadid 59°5'30"N 22°35'8"E. Tuletorni lähedal asub mälestusmärk parvlaeval Estonia hukkunud lastele.

Hiiumaa Militaarmuuseum

militaarmuuseum.ee

Hiiumaa Militaarmuuseumi haldab MTÜ Hiiumaa Militaaraalooselts. Muuseum avati 9. augustil 2007. Täna juhatavad teed muuseumi juurde tankid, mis lähemal vaatlemisel selgub, on siiski suisa papist tehtud ja kujutavad endast filmi 1944 jaoks valmistatud makette. Siin on midagi igale maitsele. Ekspositsiooni kroonijuveeliks on Tahkuna Kukuraba patarei BB-316 kahuritoru. Tõsi küll, tänaseks kahes osas, sest vahepeal varastati toru ära: lõigati keevitusega pooleks ja veeti minema, saadi Haapsalust kätte, toodi tagasi ja pandi uuesti rahvale vaatamiseks välja.

Eiffeli torn

www.puhkuseestis.ee/vaatamisvaarsused?siteid=1778

Hiiumaa Eiffel on torn Kõrgessaare osavallas Kootsaare poolsaarel Reigi küla põhjaosas, mille kohalik külamees Jaan Alliksoo ehitas oma koduõuele. Torn valmis 2007. a ja on 31,4 meetrit kõrge (1/10 Pariisis asuva Eiffeli torni kõrgus). Torni tippu ehivad Eesti ja Prantsusmaa lipud ja veel midagi umbmäärast. Maapinnal ümbritsevad torni kõiksugu puunikerused, kiiged, veskid jpm. Aastas külastab torni 30 000 turisti ehk 1/3 kõigist Hiiumaa külastajatest. Palju jäi pere-mehelt küsimata, sest ilm oli siingi otsustanud vihmale pöörata. Seda peaks küll lihtsalt ise nägema.

Hiiumaa Eiffeli torn.

Muhulased Hiiumaad avastamas

Kõpu piirkonna arendusselts Valguskiir Kõpu rahvamajas

kopu.hiiumaa.ee/

MTÜ Valguskiir alustas oma tegevust 3. detsembril 1997. a. 25 aasta jooksul on ära tehtud tohutu töö laguneva kirikuhoone taastamisel ja selle ümberkujundamisel Kõpu piirkonna seltsitegevuse keskuseks, aga ka mitmesuguste kultuuri-ürituste korraldamisel. Juhatuse liikme Harda Roosna muljeteküllasest esitlusest jäi kõlama mõte, et ükskõik millise ettevõtmise juures tuleb äärmiselt hoolikas olla paberitega ümberkäimisel – et mitte aastakümnete pikkuse töö tulemusena avastada end olukorras, kus sind võidakse vaid tänada tehtud töö eest ja ei midagi muud. Eks selliseid näiteid või Muhustki tuua.

Kõpu tuletorn, Kõpu tuletorni kohvik

www.facebook.com/tuletornikohvik/, koputuletorn.ee

Lõunatasime Kõpu tuletorni kohvikus. Kel peale seda veel jaksu oli, see külastas ka Kõpu tuletorni.

Kõpu tuletorn asub Kõpu poolsaare keskosas Mägipe külas. Kõpu tuletorn on Läänemere ja Baltimaade vanim ning väidetavalt maailmas vanuselt teine või kolmas tuletorn, mille tipus on tuli pidevalt põlenud. Tuletorn ehitati Hiiumaa kõrgemaise punkti, 67 m kõrgusele üle merepinna. Torni kõrgus maapinnast on 36 m ja tuli merepinnast 102,6 m kõrgusel, seega kõrgeim majakatuli kogu Läänemere ääres, nähtavusega 50 km (26 meremiili). Huvitav on tuletorni konstruktsioon – nelja-

tahuline tugipiilaritega tuletorn rõdu ja punase laternaruumiga. Dokumentaalselt on tõestatud, et tuletorni ehitustööd algasid juba 1504. a. Torni valmimisel on pikaajaline ja värvikirev ajalugu.

Ristna tuletorn.

Ristna tuletorn

www.puhkaeestis.ee

> ristna-tuletorn

Ristna tuletorn asub Kõpu poolsaare läänepiis Põhja-Ristna neeme lähedal. Tuletorni tellis Tsaari-Venemaa valitsus eesmärgiga tagada mereohutust. Metallkonstruktsiooni detailid valmistati 1874. a Pariisis Gustave Eiffeli tehases, transporditi kohale ja pandi kokku. Torn koosneb kahest kontsentrisest raudsilindrist, mille vahel on keerdrepp. Ristna tuletorn on 29,5 m kõrgune, tuli kõrgub 37 m üle merepinna ja on nähtav 31,5 km kaugusele.

Ristna külastuskeskus

loodusegakoos.ee/kuhuminna/puhkealad/hiiumaa-puhkeala/1602
Ristna külastuskeskus asub Hiiumaa puhkeala ühes kaugemas sopis

– Kõpu poolsaarel, laiuvate metsade keskel Kalana külas. Peamajas saab uudistada vahelduvaid näitusi, nuputada, mängida, meisterdada või loodusfilme vaadata. Abihoones on põnev väljapanek „Mere kaubamaja“ ja Kõpu poolsaare loodusväärtuste tutvustus. Keskusel on lai õppeprogrammide valik, mis pakub võimalusi nii iseseisvaks kui ka juhendatud tegevusteks.

Kalana Puhkeküla ja jahisadam

www.kalana.ee/

Kalana Puhkeküla asub Hiiumaa läänepiis, Eesti päikesepaistelisemas ja sademetevaeasemas piirkonnas. Siin nagu mujalgi Hiiumaal on imeline loodus, ilusaimad rannad, majutus kuni 100 inimesele, telkimine ja karavanautode kohad, erinevad saunad, purjetamise võimalus, seminaride ja koolituse võimalus, suvepäevade ja firmaürituste korraldamine ning palju muud huvitavat.

Jõudsimme ilusti õhtusele praamile. Seal toimus veel viktoriin Hiiumaal nähtust kahe võistkonna vahel. Peagi olime koduses Muhus ja taas kogemuse võrra rikkamad. Nagu sellest reisist selgus, ei ole vaja sõita kaugele, seitsme maa ja mere taha, et kogeda midagi eriskummalist – see võib asuda ka üpris lähedal, suisa kiviviske kaugusel.

Hants Kipper

Autori pildid x 4.

Noppeid

Külavahelugude 14. oktoobri saates tõi Aare Laine helipilte Muhu Mikkilpäeva Laadalt. Järelkuulamine: kadi.ee/kulavahelood

Tupenurme **Maripuu talust** ja pererahva iluaiaist on juttu 21. oktoobri Saarte Hääl Oma kodu rubriigis.

Maakonna aasta investeering 2023 – **Muhu Maja OÜ**. Majas on end sisse seadnud valla valitsus, loomakliinik, kohvik, kinnisvarabüroo jt teenusepakkujaid. (Saarte Hääl 14.10)

Jaanalinnufarm muutub loomaaia, kirjutas 5. oktoobri Saarte Hääl. Loomaaia tegevusluba võimaldab laiendada eksootiliste asukate valikut ja hoida loomaparki avatuna aastaringelt.

Ajalooline foto rahvamajast ...

... ja Kõpu rahvamaja täna.

Omavalitsused said tervikliku tugimaterjali täiskasvanute õppimise toetamiseks

Täiskasvanuhariduse valdkonna toetamiseks kohalikes omavalitsustes käivitati 2022. a pilootprogramm „Täiskäik“, mille tulemusena on nüüdseks valminud tegevusmudel ja soovitusel, mis aitavad omavalitsustel toetada täiskasvanute õppimist kohalikul tasandil ning kirjeldavad, kuidas ja kellega koos selle heaks tegutseda.

Veebipõhine juhendmaterjal, mis on esimene omataoline, on üles ehitatud kolme peatükina, võttes fookusesse: 1) valdkonna olulised mõisted, keskkonna ning statistika ja trendid, 2) võimalike sekkumiste kirjeldamise ja mõtestamise ning 3) partnerite ja koostöövõrgustike

kujundamise.

Lisaks sellele pakub veebikeskkond võimalusi saada inspiratsiooni pilootprogrammis osalenud omavalitsuste kogemustest ja ettekannetest ning toetavaid töölehti teema iseseisvaks arendamiseks kohapeal.

Juhendmaterjali koostas koostööpartnerite Kasvulava, välja töötamisel osalesid 12 kohalikku omavalitsust ja eksperdid. Osalenud omavalitsuste (Hiiumaa, Häädemeeste, Järva, Lääne-Harju, Muhu, Otepää, Rae, Saue, Tori, Tõrva, Valga, Viljandi) spetsialistide ja praktikute panus mudeli väljatöötamisel on olnud märki-

misväärne. Kõik osalenud omavalitsused seisavad oma inimeste hea käekäigu eest ning on leidnud mitmekesiseid võimalusi täiskasvanute õppimise edendamiseks oma linnas või vallas.

Juhendmaterjal ja tegevusmudel on kõigile kättesaadav aadressil sites.google.com/view/taiskaik

Täiskasvanute õppe süsteemsele mõtestamisele ja toetamisele suunatud tegevusi KOVdes koordineerib ETKA Andras koostöös Haridus- ja teadusministeeriumiga Erasmus+ projekti „Agenda – täiskasvanuhariduse tegevuskava“ raames.

Eeva Kumberg

Pulmadest ja abieluga seotud tavadest Muhus (8)

Algus aprilli
Muhulases.

Lauluga kiideti pruuti ja peigmeest. See toimus küsimuste-vastuste vormis.

Kes see siil nee silmad võtnud, ogaroll nee okkad saanud jne.

Pulmarahvas püüdis aga laulikuid kimbatusse ajada, andes talle mitmesuguseid esemeid, nagu süsi, tuhka, värvi, pisikesed kindad ja pätid "pulmakellad". Laulik pidi neile oskama lauluga reageerida. Tavaliselt toimus see järgmise vormeliga:

Aitima leiba, (õlut, süsi, tuhka, värvi jne) andemasta

Ma ise leva tegija

Ise kakkude kandija

Ise saia saperdaja jne

Õlle puhul aga tuli kiidelda:

Ma pole õlut sult palundgid

Mehed meil õlletegijad

Ise ma vee vädaja

Kümme õlut meil majasa

Ühte meie teeme teist meie joome

Kolmas aga kiarib kelderisa

Maapiirkonna eramuomanike renoveerimis- võimekusest ja -valmidusest

2023. aasta suvel viis uuringu-firma Kantar Emor Eesti Vabaõhumuuseumi tellimisel läbi uuringu „Maapiirkonna eramuomanike renoveerimisvõimekus ja -valmidus“. Eesti majaomanikud leiavad, et oluline on oma maja energiatõhusust tõsta, kuid samas ka säilitada selle arhitektuurilist väärtust.

Uuringu eesmärk oli saada ülevaade vanema kui aastal 2000 ehitatud ja väljaspool Eesti suuremaid linnu paikneva ligi 97 tuhande eramaja tegelikust olukorrast. Samuti uuriti omanike võimekust ning valmisolekut oma hooneid renoveerida. Juhuvalimi alusel küsitleti ligi 1000 majaomanikku.

Maapiirkonna eramuomanikke motiveerib maju renoveerimise peamiselt soov vähendada energiakulusid (94 %).

Uuringu kokkuvõttega saab tutvuda Eesti Vabaõhumuuseumi maaarhitektuuri keskuse koduleheküljel:

maaarhitektuur.ee/2023/10/27/uuring-maapiirkonna-eramuomanike-renoveerimisvõimekus-ja-valmidus/

Leib ja õlu olid esimesed, mida laulikule pakuti. Edasi tulid juba muud anded. Kõik need ulatati mõõga otsast.

Kui laulikule anti süsi, siis ta vastas:

Sa pole liikun linnateeda

Ega pole marssin maandid kaudu

Sa oled kõinu kõrtsa kaudu

Pugen välja poodidesta

Aanud ahulõukut kaudu

Pannud süssi paperisse

Ja maksad mulle laulupalka

Laulikutele oli antud ka nina-tubakat. Lauliku paelad olnud valged punaste tuttidega.

Edasi võttis käli või (esik) pruudi käest kinni ja juhatas pruudi laulu saatel rehe alla. Oju võeti pruudi ümber, pruudivend võttis need mõõga otsa ja hilisemal ajal heitis katusele. Seejuures lauldi:

Mo sõsar seisab sõasa

Sõamõekade seasa

Vaenuraudade vahele.

Ees tal ihutud mõeka

Taga tahutud seina

Teisel tene mees tugeva

H I 41, 564

Pärast ojo heitmist mindi kirstu juurde ja talle toodi näo pesemiseks vett. Pruut pidi jalaga veekibu ümber lööma. Käli käis lambakäärde ja peaharjaga kolm korda ta juustest üle. Ilmselt oli see meenutus nendest aegadest, kus abielunaistel pikad juuksed lühikeseks lõigati, et tema seisus kõigile näha oleks ka siis, kui ta ise seda ei soovinudki. Kuna muhu tüdrukud kandsid lühikesi juukseid, siis polnud ka midagi vaja lõigata.

Kirstu peale koputati kolm korda mõõgaga. Mõnikord pidi mõni väike poiss ka selle peal hüppama.

Tanutamine käis 19. sajandi algul nii, et käli pani talle tanu, mida *nuditanuks* nimetati, pähe ning väike tüdruk pidi seda peas hoidma ja talle kõrvakiile andma sõnadega: *"Uneta uni, mäleta tanu, pea noor mees meeles."* See toiming ja vormel mõningate variatsioonidega olid üle Eesti levinud. Fr. R. Kreutzwald seletab kõrvakiile sellega, et pärast seda ei tohtinud abielunaist enam keegi lüüa (peale oma mehe ilmselt). Need pidid aitama kaasa ka vallalise põlve viimastele pisaratele.

Pruut viskas tanu kaks korda kirstu taha. Viimane kord viskas selle kirstu, kust võeti uus, tema jaoks tehtud tanu. 19. sajandi alguses on selle kohta öeldud, et talle kinnitatakse pähe kõrge valge pidutanu, mille ümber on seotud valgest lõuendist väike loor ehk häbilina nii, et pruudi vasak näopool jäi looriga kaetuks. Pärast tanutamist sõodi kirstu juures mähka ja mõnel pool ka liha. Mähk oli magusa linnasetäidisega leib. Tagasi pulmalauda minnes oli mõõk *esiku* käes, kes sellega riste tegi ja nüüd istus pruut peiu paremale käele nii, et peiu poole jäi looritatud külg.

Varasemal ajal pruut esimesel päeval ei tantsinud ja viidi sageli ruttu lauast ära. Voodit tegid *esik* või ämm, aga riided andis kirstust nende kätte pruut. Enne voodi tegemist oli kohati komme, et katsumi voodi põhjalaudade tugevust, kuna mõnes pulmas püüti sellist

pulmanalja teha, et pandi voodile pehkinud põhjalauad. Mõnes pulmas hüppas pruut ise põhjalaudadel, aga mõnes pulmas lasti seda teha lapsel, kes ühtlasi ka koos pruudiga paljaste laudade peale pikali pandi, et pruutpaaril oleks lasteõnne. Selle eest sai laps sukad. Aga oli ka neid pulmi, kus pulmavoodid ei olnud. Nii pidi üks pruutpaar kummis kaanega kirstu peal pulmaöö mööda saatma. Pulmakamber oli kas *magadis*- või lambalaudas, aga mitte mingil juhul elumajas.

Voodisse heitis peig esimesena ja pruut ei tohtinud sinna ise heita, vaid visati tema kõrvale.

Pulmarahvas jäi pidutsema ja kui ennast magama sätiti, oli kombeks, et peigmehe vend ja pruudi järgmine peavad ühte heitma. Magavaid pulmalisi käidi segamas ja kontrollimas.

Teise päeva hommikul tulid *esik* ja lauljad pruutpaari äratama sõnadega:

Üles maast meie minia

Nüüd oled uned maganud

Peiu küljed (kellad) pehmekestinud

Pruutpaar viskas asemele peenraha, mille varem ämm, hiljem lauljad endale said karpude otsimise eest.

Pruutpaar pidi ennast pesema, aga pidi veega ettevaatlik olema, sest see, kes rohkem märjaks sai, pidi hiljem rohkem pisaraid valama. Pruut seati riidesse ja *häbilina* või hiljem *tanulinaks* ja isegi *ojolinaks* nimetatud lina oli lahtiselt õlgadel.

Muutused riiklikus perelepitusteenuses

Algus lk 3.

Perelepituse eesmärk ei ole lahutajaid uuesti paari panna. Perelepitus ei pane lapsevanemaid omavahel ära, vaid kokku leppima. Perelepitus on läbirääkimine lapsevanemate vahel ning selle tulemus võiks olla koostöö ja kokkulepped lapse heaolu silmas pidades. Perelepitus on tulevikku suunatud, ei kaevuta üksikasjalikult mineviku tunnetesse ja mõtetesse.

Riikliku perelepitaja roll on aidata lapsevanematel lepitusmenetluses ise lahendusi leida, lähtudes lapse või laste parimatest huvidest. Esimene ülesanne on mõlema vanema võrdne ärakuulamine, hinnanguvaba keskonna loomine ja usalduse tekitamine.

Sageli üllatuvad lapsevanemad es-

mase ebamugavustunde ületamisel isegi, kui sarnaselt nad tegelikult olukorda näevad ja kuidas see lapsele mõjub.

Läbirääkimiste ja ka lapse arvamuse ärakuulamise tulemuseks on vanemate koostööle keskenduv kirjalik vanemluskokkulepe, nt sellistel teemadel nagu lapse alaline elukoht, lasteaed või kool, huviharidus, välismaal viibimised jne.

Kui tunnete, et lahkuminekuga kasvavad raskused üle pea ning üksmeel lapse kasvatusega seotud küsimustes tundub võimatu, julgustame teid pöörduma sotsiaalkindlustusameti poole, et abi saada riiklikult perelepitajalt.

Lahkelt lahku – see on päriselt võimalik!

Oluline on siinkohal ka märkida, et kõigil juhtudel perelepitusteenus ei sobi. Kui peres on esinenud lähi-suhtevägivalda, hindab perelepituse koordinaator esmalt individuaalse vestluse käigus lapsevanemate hetkeolukorda, teenuse sobivust ning vanema valmidust osaleda perelepitusteenusel.

Riiklikku perelepitust pakuvad üle Eesti sotsiaalkindlustusameti vahendusel vastava väljaõppega professionaalsed perelepitajad. Saare maakonnas osutavad riiklikku perelepitusteenust Tiina Saare, Liina Kohu ja Kairit Lindmäe.

Kairit Lindmäe
riiklik perelepitaja

Elle Ots

29.6.1945 – 30.10.2023

Hingedekuu lävel, 30. oktoobril 2023 lahkus meie seast Muhu valla sotsiaaltöö alustala, kauaaegne valla sotsiaalnõunik Elle Ots.

Aktiivse inimesena kuulus Elle ka 10.12.1989. a valitud Muhu külanõukogu koosseisu, kes asus taastama Muhu valda.

Vald sai loodud ja Elle võttis oma kanda sotsiaaltöö raske koorma. Valla algusaastatel oli puudus kõigest, nii rahast kui materiaalsetest asjadest. Sageli polnud Ellet abivajajale kaasa anda muud kui hea sõna, lahke pilk ja ta lihtsalt ära kuulata. Mõtted liikusid vallas aga järjest hoogsamalt selle poole, et Muhusse rajada vanurite pensionaat. Kui 26.2.1993 avati pidulikult Muhu pensionaat, sai Ellest selle juhataja. Ta oli teerajaja nii mitmeski mõttes. Muhu valla sotsiaaltöö korraldamine ja pensionaadi töö olid eeskujuks ka teistele valdadele.

Elle, Sulle oli antud hea huumorisoon, positiivsus ja ilumeel. Tänu neile kaasasaadud andidele suutsid Sa vastu panna elu väljakutsetele! Täna tõstame käe

viimseks viipeks ja saadame Sinu poole teele tänusõnad tehtu eest!

*Inglitiivul
veel vaid viivuks
vaatadki Sa tagasi....*

Lugupidamisega
Heiske Tuul

Mul ei olnud võimalust töötada Sinu meeskonnas. Need read sündisid läbi isiklike kohtumiste ja meenutuste...

EAKATE võimlemine

kolmapäeviti kl 12–13
Hellamaa külakeskuses.
Juhendab Mall Noormets.
Võimeldakse rahulikus tempos, paljuski istudes.

Jumalateenistus Hellamaa
Külakeskuses **12. novembril kl 16.**

Kena Sõnumi Õhta **15. novembril kl 18.30** Hellamaa
Külakeskuses.

Ostame

- raieõigust
- kasvavat võsa ja raiejäätmeid

Sobivad ka surnud ja murdunud saare enamusega langid.

Pakume

- võsalõikust giljotiiniga
- raie teenust
- küttepuid

Võtame rendile heinamaad.

Hind sõltuvalt maa seisukorrast alates 65€ / ha.

info@muhuvarahaldus.ee www.muhuvarahaldus.ee tel 53536365

KORSTEN PUHTAKS

tel 56935883

Aadu Söld ▪ Saare korsten OÜ

Uudissõnade konkurss

Uudissõnade konkurss Sõnaus kutsub eeskätt noori uuendama eesti keelt ja pakkuma kohmakatele ning võõrapärastele sõnadele uusi vasteid. Koostöös Tallinna Euroopa rohelise pealinna programmiga keskendub sõnakorje keskkonna ja rohepöördega seotud sõnadele.

Kolmandat korda toimuv uudissõnade korje Sõnaus ootab sõnu esitama kõiki keelehuvilisi nii oma nime all kui ka soovi korral anonüümselt. Selleks tuleb täita sõnakorjevorm, mis on leitav Sõnause veebilehel sõnaus.ee. Kaasamaks õpilasi, on veebilehel ka eraldi vorm klassidele ja teistele kollektiividele, kes saavad ühiselt sõnu esitada. Roheteemalisi uudissõnu saab esitada **30. novembrini**. Parimad sõnad kuulutatakse välja 8. detsembril, keeleuuendaja Johannes Aaviku sünniaastapäeval.

Kaunimad Eesti raamatud Liiva raamatukogus

25 kaunima Eesti raamatu konkursi eesmärgiks on kunstiliselt kujunduselt ja trükitehniliselt teostuselt parimate raamatute kui vaimse kultuuri nähtuse väärtustamine. 1956 alguse saanud ja vahepeal vaibunud konkursi traditsiooni elustasid 1998 Eesti Kujundusgraafikute Liit koostöös Eesti Kirjastuste Liidu ja Eesti Rahvusraamatukoguga.

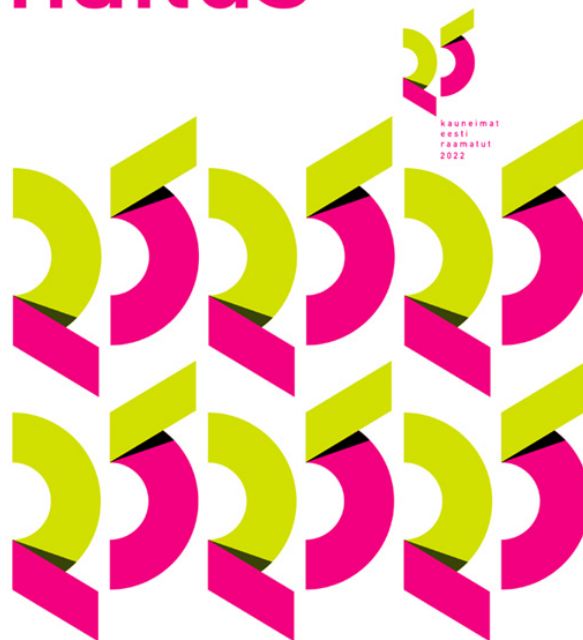
Võitnud trükised osalevad maailma kaunimate raamatute konkursil Leipzigis, samuti eksponeeritakse valikut Frankfurdi raamatumessil. Eesti Rahvusraamatukogu koostab aasta kaunimatest raamatutest näituse, mis asub kuni 6. novembrini Kärkla raamatukogus.

Konkurssi korraldavad Eesti Kirjastuste Liit, Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Kujundusgraafikute Liit, Eesti Lastekirjanduse Keskus ja Eesti Trüki- ja Pakenditööstuse Liit.

Näitus Liiva Raamatukogus 8.–25. novembrini.

25 kauneimat Eesti raamatut
5 kauneimat eesti lasteraamatut

näitus

AEROOBIKA treeningud teisipäeviti kl 19 Muhu Lasteaia saalis.
NB! **alates 19. novembrist** hakkavad trennid toimuma **Muhu Spordihallis pühapäeviti kl 17!** Juhendaja Jana Toomsalu.
Täiskasvanud 7, lapsed (alates 12 a) 3 eurot kord.
Lisateave: kultuur@muhu.ee (Kätli), tel. 5635 7989 (Jana)
Anna oma tulekust teada!

Höbelusikapidu 10. novembril algusega kl 11 Muhu lasteaia saalis.
Info tel. 5307 1949.

Mida tuleks teada gripist

Alanud on ülemiste hingamisteede haiguste ehk gripihooaeg. Tartu Ülikooli kliinikumi infektsioonhaiguste arst **Pilleriin Soodla** jagab olulist teavet, mis viirusega on tegu ja kuidas end gripist säästa või rasket haigust leevendada.

Gripp ei ole tavaline külmetus

Gripp on üks hingamisteede viirus-haigustest, mis põhjustab kurguvalu, köha ja palavikuga haigestumist. Erinevalt teistest hingamisteede viirustest (v.a COVID-19) põhjustab gripp rasket haigestumist kuni eluohtliku hingamispuudulikkuseni.

Gripp levib piisknakkusena

Gripp on väga nakkav. Viirus levib peamiselt aevastamisel, köhimisel ja nuuskamisel, aga ka rääkimisel. Seega on suurim risk olla nakatunud inimesega lähikontaktis (alla 1 m). Gripp saab levida ka kaudselt, nt pindade (ukselink, telefon, klaviatuur) katsumisel. Gripi puhul võib nakatumise peiteaeg olla mõnest päevast kuni nädalani.

Gripp on ohtlik ennekõike lastele, rasedatele, eakatele ja kroonilistele haigetele

Neil on suurem risk hingamispuudulikkuse, kopsupõletiku ja pikaajalise palaviku tekkeks. Ka immuunsüsteemi häirega patsientidele on kõik rasked infektsioonid ohtlikud.

Vähe räägitakse krooniliste haigustega patsientidest, kellel ei pruugigi gripp raskelt kulgeda, kuid iga palavikuga haigestumine võib neil põhjustada põhihaiguse ägenemise

või kontrolli alt väljumise.

Gripi aitab ennetada vaktsineerimine

Gripi vastu vaktsineerimine ei pruugi anda täielikku kaitset haigeks jäämise vastu, kuid see mõjutab haiguse raskusastet ja tänu kaitsestistile on võimalik vältida tüsistusi.

Sobivaima vaktsineerimiskoha leiad aadressil www.vaktsineeri.ee/lahe-vaktsineerima

Tasuta gripivaktsiini saavad riskirühma kuuluvad inimesed.

Lisaks on gripi ennetamiseks oluline pesta käsi vee ja seebiga ning kasutada desinfitseerivaid vahendeid. Vältida tuleks kokkupuudet haigete ja püsida ka ise haigena kodus. Immuunsüsteemi toetab ka üldine tervise hoidmine: tasakaalustatud toitumine, piisav füüsiline koormus ja hea uni.

Gripi sümptomeid saab leevendada ravimitega

Gripp on kehale koormav, seepärast tuleks püsida kodus, anda kehale puhkust ja tarbida piisavalt vedelikku. Haigusele annavad leevendust apteegis müüdavad käsimüügiravimid.

Gripp on üks vähesed viirusi, mille vastu on olemas ravim, mis takistab gripiviiruse paljunemist ja lühendab seetõttu haiguse kestust. Retseptiravimi saab välja kirjutada arst. Gripiravimit vajavad ennekõike riskirühma inimesed, kelle haigus kulgeb raskelt.

Täispika kirjutise leiad www.muhu.ee - uudised ja teated (avaleht).

Kirikuteated

EELK Muhi Katariina kogudus

Pühapäeval, 12. novembril kl 14 jumalateenistus armulauaga (kirikus). 24. pühapäev pärast nelipüha.

Pühapäeval, 26. novembril kl 14 jumalateenistus armulauaga (kirikus). Igavikupühapäev. Kuningas Kristuse püha.

Värsked teated kodulehel muhu.eelk.ee

Koguduse õpetaja **Hannes Nelis**
Tel. 529 1881, e-post: hannes.nelis@eelk.ee

EAÕK

Hellamaa ülemapostlite Peetruse ja Pauluse kogudus

12. novembril kl 10 Liturgia ja üldhingealve.

24. detsembril kl 15 Jõuluõhtuteenistus, teenib piiskop Aleksander.

Rinsi Neitsi Maria Kaasani Pühakuju kogudus

3. detsembril kl 10 Liturgia, teenib Isa Aabraham.

IN MEMORIAM

Meie lahkusid

- 2. oktoobril 93-aastane **Salme Maripuu**.
- 13. oktoobril 49-aastane **Andres Pere**.
- 24. oktoobril 87-aastane **Ülo Jagor**.
- 30. oktoobril 78-aastane **Elle Ots**.

Tunneme kaasa omastele!

Jõulukuu juubilarid ja sünnipäevalapsed

Oskar Saarkoppel	97 (12.12)
Silvi Grigorovitš	96 (2.12)
Harald Kreen	92 (2.12)
Uno Saat	90 (10.12)
Heljo Nõu	90 (14.12)
Lydia Uibo	90 (31.12)
Aili Nõu	88 (2.12)
Mihkel Kolk	88 (22.12)
Aimi Väärtnõu	83 (10.12)
Kalvin Jürjestaust	81 (1.12)
Selma Vaga	80 (28.12)
Peeter Pahk	75 (2.12)
Andres Aav	70 (22.12)
Elsa Vatter	65 (13.12)
Maie Vallau	65 (27.12)
Tarja Hannele Terävinen	65 (31.12)
Sven Kirs	60 (11.12)
Lembit Kirs	60 (19.12)
Siiri Mereäär	60 (19.12)

Palju õnne!

Märkus: kes ei soovi oma sünnipäeva avaldada, palume sellest märku anda vähemalt kaks kuud enne, kuna Muhulane avaldab igas numbris mitte algava, vaid järgmise kuu sünnipäevalapsed.

Igal kolmapäeval UJUMINE

kl 19–20 Leisi kooli ujulas.

Valla buss väljub kl 18.00 Liiva kiriku parklast. Pilet: täiskasvanu 8, õpilane või pensionär 5 eurot kord. Info ja registreerimine: 5307 1949, kultuur@muhu.ee

Kino Hellamaa Külakeskuses
14. novembril kl 11 ja 17.
novembril kl 18. Pilet 5 ja 4 eurot.

Muhu Maja
äripindade üüriinfo
+372 5191 2950, lauri@adrem.ee

Adrem Kinnisvara

www.adrem.ee

Kõige parem ülevaade Muhi kinnisvarast!
Kinnisvara vahendus ja arendus alates 2002. aastast.

Meie kontor asub nüüd uues Muhi Majas, Liiva keskuses, kus on mugav võimalus meie klientidel kaugtööstuste vormis lepinguid sõlmida.

Lauri Kolk, lauri@adrem.ee, +372 5191 2950
Allan Pajus, allan@adrem.ee, +372 56 900 411

Võta meiega julgelt ühendust, kui soovid osta-müüa!

avatud N, R, L kl 10–15.
Tel 5348 9445 Mare.

* **Müüa** käsitsi kooritud kuuseladid, aiapostid, katusealgaad ja mörravaiad. Tel 5662 5497.

murdesõnastiku aadress: muhu.rehepapp.com/murre

Kadunud SA annetused number 900 6776 (kõne 5.-)

Detsembri Muhulase materjalid on teretulnud **2. detsembri õhtuni**.

Toimetab Anu Pallas,
tel: 5228 929, e-post: muhulane@muhu.ee
Muhulane ilmub kord kuus.
Internetis www.muhu.ee/muhulase-arhiiv
Trükkinud Saaremaa Trükikoda 430 eks.
Hind **50** eurosent